

בראשית

1. למה חשוב לנו לדעת שמנחת קין היתה ממין ה"פשתן" דוקא? |
2. היחס השלילי לקרבנו של קין - מתעורר רק לאחר שאחיו הבל הביא את קרבנו; מדוע? |
3. מה יותר הגיוני - שקין הביא "מן הגרוע" או שהביא סתם כך "מאיזה שבא לידו"? |
4. ואיך זה קשור למקומו המדויק של היצר הרע (ב"פְּתַח")?

וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה
לְה'. וְהֶבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֶלְבֵהֶן
וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ. וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ
לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו" (ד, ג-ה)

רש"י

מפרי האדמה - מן הגרוע. ויש אגדה
שאומרת, זרע פשתן היה:

רש"י בא לחדש שני פרטים:

ראשית הוא מחדש שקין הביא "מן הגרוע" שבתוך פרי האדמה - וענין זה מוכרח
הוא מתוך הפשט, מזה שהקב"ה לא פנה "אל קין ואל מנחתו", שמזה מובן שהיתה
מנחתו גרועה¹;

1. כמו שפירשו הרא"ם וס' זכרון כאן.

ושנית, שאף שבפשט הכתוב לא נתפרש מה היה המין הפרטי שהביא קין, הנה "יש אגדה שאומרת" שהיה זה "זרע פשתן"².

ובמפרשים הביאו רמזים שונים ל"אגדה" זו, ולדוגמא: הרא"ם כתב - "שמעתי שמסופי תיבות של 'קרבן' .. למדו זה, כי אותיות 'קרבן' במילואם קו"ף רי"ש בי"ת נו"ן, סופן 'פשתן'³."

ומובן מה שהדגיש רש"י "יש אגדה שאומרת כו'", כי אין לכך ראייה מתוך "פשוטו של מקרא".

ועדיין צריך ביאור, שהרי אין דרכו של רש"י להביא דברי אגדה, אלא אם כן יש בהם צורך להבנת הפשט, וכמו שכתב רש"י בפרשתנו⁴: "יש מדרשי אגדה רבים .. ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו" -

ובעניננו: איזה פרט בדברי המקרא בא רש"י ליישב על ידי "אגדה" זו, שקרבנו של קין היה מזרע פשתן דוקא?

[בשפתי חכמים כתב: "דקשה למה כתב 'מפרי האדמה' - היה לו לכתוב 'מן האדמה', או 'מפרי העץ', ומאריך לבאר שלשון זו של "פרי האדמה" מתאימה דוקא לזרע פשתן⁵.

ולכאורה קשה, שהרי לשון זו של "פרי האדמה" רגילה היא בכתוב בכלל, וכמו בפרשת ביכורים⁶: "ולקחת מראשית כל פרי האדמה .. ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה". וצ"ע].

2. כן הוא בתרגום יונתן בן עוזיאל כאן. פרקי דרבי אליעזר פכ"א. תנחומא פרשתנו ט. ועוד.

3. וראה גם כלי יקר כאן. טעמי המצוות ושער המצוות פ' קדושים. ועוד.

4. ג, ח.

5. ראה גם יריעות שלמה ובאר בשדה.

6. תבוא כו, ב-י.

רצה לעשות נחת רוח

ויש לבאר, שנתכוון רש"י ליישב קושיא פשוטה וכללית⁷:

קין הביא "מנחה לה", והיינו שנתכוון לגרום לו נחת רוח כביכול - ואיך יתכן שבחדא מחתא יתכוון ויביא דוקא "מן הגרוע"?

ובפרט שמהכתוב משמע שקין חשב שמנחתו כן תתקבל לרצון - שלכן כאשר ראה ש"אל קין ואל מנחתו לא שעה" נצטער על כך, "ויחר לקין מאוד ויפלו פניו" - ואם אכן הוא הביא "מן הגרוע", למה חשב שיהיה זה לרצון?

ועל כרחק, שהיה לקין יסוד לחשוב שמנחתו כן תתקבל לרצון. ובאמת שכן משמע גם מסדר הכתובים⁸:

לכאורה, היה הכתוב צריך לספר מיד על זה שמנחת קין לא התקבלה לרצון, והיינו, שמיד לאחר הסיפור "ויבא קין מנחה לה" יסופר אשר "אל קין ואל מנחתו לא שעה";

אמנם בפועל מקדים הכתוב לספר על קרבנו של הבל - "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן", וממשיך לספר שקרבנו של הבל התקבל לרצון - "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו", ורק לאחר כל זה חוזר לענין הראשון, לקרבנו של קין, ומספר "ואל קין ואל מנחתו לא שעה". מדוע איחר הכתוב כל כך?

אלא, שבעת הבאת המנחה של קין עדיין לא היה ברור שיש פגם וחטא במנחתו, כי היה לו יסוד לחשוב שמנחתו ראויה היא;

7. ראה גם גור אריה כאן.

8. ראה גם רד"ק ואור החיים כאן.

רק לאחר שהבל הביא את קרבנו שלו "מבכורות צאנו ומחלביהן", וראה קין כיצד הקב"ה מקבל את קרבן הבל לרצון ואילו את קרבנו שלו אינו מקבל -

אז נדרש היה מקין שיתבונן במה שעשה ויתחרט, ויחשוב כיצד לתקן ולהשלים את מה שהחסיר, על ידי הבאת קרבן נוסף מן המובחר;

ומשלא עשה כן - הוברר ונקבע ש"אל קין ואל מנחתו לא שעה" (אבל מלכתחילה לא היה ברור שאכן חטא).

זרע מיוחס וחשוב

כדי לבאר את מהלך מחשבתו של קין - מביא רש"י ש"זרע פשתן היה":

מפשט המקרא מוכח שפשתן הוא דבר חשוב ביותר, שכן בסיפור הכתוב⁹ על הנהר היוצא מגן עדן "והיה לארבעה ראשים" - נאמר על ה"ראש" הראשון מבין הארבעה: "שם האחד פישון", ומפרש רש"י שהכוונה לנילוס נהר מצרים והוא נקרא "פישון" על שם היותו "מגדל פשתן", ומזה שקוראים את הנהר כולו על שם ה"פשתן" - מובן גודל חשיבותו.

וכן עולה גם ממה שמסופר בפרשת מקץ¹⁰ לגבי יוסף שעלה לגדולה והלבישו אותו "בגדי שש", ומפרש רש"י: "דבר חשיבות הוא במצרים". וכן לדורות מצינו שבגדי הכהן הגדול ביום הכפורים היו עשויים מבד - פשתן¹¹, ומסופר שהיו יקרים מאוד¹².

9. פרשתנו ב, י ואילך.

10. מא, מב.

11. אחרי טז, ד.

12. יומא לד, ב.

ומעתה מובן מה שסבר קין, שכיון והמנחה עצמה היתה ממין טוב ומובחר - "פשתן",
לכן ראויה היא להיות מנחה לה', גם אם בתוך מין זה גופא היה זה "מן הגרוע", שכן
סוף סוף המין בכללותו הוא חשוב ומשובח.

"לִפְתַח חֲטָאת רוּבֵץ"

והנה, בכמה דפוסים נוסף ברש"י בסיום ה'דיבור':

"דבר אחר, מפרי - מאיזה שבא לידו, לא
טוב ולא מובחר".

ונראה לבאר גירסא זו, כי לפי דרכנו עדיין קשה, ממה נפשך: כיון שקין טרח והביא
מין מובחר - מדוע בתוך מין זה גופא הביא דוקא "מן הגרוע"??

ומכח קושיא זו בא פירוש אחר, שבאמת לא התכוון קין להביא דוקא "מן הגרוע",
אלא רק שלא התאמץ לברור את הטוב בדוקא.

אבל באמת פירוש זה מוקשה הוא ביותר, כי לא מסתבר לומר שרק משום כך שקין
הביא באופן סתמי ("לא טוב ולא מובחר") ידחה הקב"ה את הקרבן לגמרי. ואכן,
בדפוסים הראשונים של רש"י וכן בכתבי-יד לא גורסים פירוש זה כלל.

והקושי האמור - שאם רצה קין להביא מין מובחר, למה בתוך מין זה גופא הביא
"מן הגרוע" - יש ליישב לפי המשך הכתוב¹³, "לפתח חטאת רובץ ואלריך תשוקתו":

13. ד, ז.

המפרשים פירשו¹⁴, שהיצר הרע אינו מכשיל את האדם "מכפנים", אלא עומד מבחוץ, ב"פתח" הכניסה, ומשם מנסה להכשיל את האדם; וכיון שכל מקום עמידתו הוא רק "בפתח" - לכן לא הצליח היצר לפעול בקין שיכשל ויביא מן הגרוע לגמרי, אלא רק להכשיל אותו במקצת - שהוא יביא מין מובחר, אבל "מן הגרוע" שבמין זה גופא. ודו"ק.

14. ראה רמב"ן וכלי יקר.